

LITERARY CRITICISM OF AUGUSTIN BUZURA'S NOVELS

MAROSFŐI Enikő, Phd Candidate, "Petru Maior" University of Târgu-Mureș

Abstract: "Augustin Buzura, the Transylvanian visionary, has the courage to name the usurpers and fakers of values, with a critical spirit and talent for prose which is unique in Romanian literature. Augustin Buzura ... has a stronger and more credible voice than that of the occasional demolition men. Let us read and listen to Augustin Buzura, the great Gusti, as his friends call him. For us, it is a privilege to be among his contemporaries." (Magdalena Popa Buluc, Profusion Publishers - Independent British Publishing House, based in London)

Keywords: Augustin, Buzura, literary criticism, works, excerpt, novel

Augustin Buzura este poate cel mai marcant scriitor analitic contemporan. Este un romancier viguros care se mișcă în largi cadre epice, cu diferențe de stil de la un roman la altul, un căutător al adevărului psihologic. Fiecare dintre scrierile lui, *Absenții* (1970), *Fetele tăcerii* (1974), *Orgolii* (1977), *Vocile nopții* (1980), *Refugii* (1984), *Drumul cenușii* (1988), *Recviem pentru nebuni și bestii* (1999), *Raport asupra singurătății* (2009) au fost publicate în tiraje mari și au fost reeditate, atât în țară cât și în străinătate și au fost traduse în multe limbi.

Augustin Buzura a vrut și a reușit să devină un prozator recunoscut, apreciat și chiar stimat de critica literară română, cu toate că critica este reticentă față de el, pentru că cred în posibilitatea faptului ca proza lui să fie afectată de schimbarea împrejurimilor social-politice. În anii comunismului, când i-au fost interzise cărțile, el a putut să rămână prozator iubit și apreciat de un public fidel. Romanele lui nu s-au bucurat mult timp de circulație liberă, în scurt timp după apariție au devenit interzise de regim, de cenzura comunistă. Deja după un an de la apariție, romanul lui de debut, *Absenții*, a fost interzis în 1971. Cauza interzicerii era tema. Romanul prezintă cazul unui ziarist distrus psihic pentru că era obligat ani la rând de autorități să mintă. Opera este o critică aspră asupra regimului comunist care a avut un succes răsunător în cadrul criticii și al publicului cititor și l-a și consacrat pe Augustin Buzura. Cum a afirmat criticul Mircea Iorgulescu „Primul roman al lui Augustin Buzura, *Absenții* este o carte întemeietoare de univers artistic și totodată de destin literar. O carte cu aură mitică. La începutul anului 1970, când a apărut, a provocat un șoc. Mai întâi fiindcă a impus, dintr-o dată, un romancier de mare forță, și încă într-un moment literar dominat de o fabuloasă eflorescență a romanului românesc, nu într-unul de gol sau de anemie. [...] Apoi fiindcă *Absenții* se instala, și se instala imperial, artistic vorbind, pe un tărâm ce este și astăzi departe de a se fi epuizat literar, cel al nevrozelor din societățile închise, fie acestea arhaice, fie aflate sub tirania politică, cu ori fără dimensiuni ideologice. Cu acest roman, Augustin Buzura a inaugurat în literatura română un univers până atunci abia tatonat, dacă nu chiar cu totul inedit. Și, în sfârșit, pentru că reperându-i post-factum încărcătura explozivă din punctul lor de vedere, autoritățile de atunci au reacționat în obișnuita manieră a regimurilor dictatoriale, interzicând cartea, punând-o la index, cerând scoaterea ei din biblioteci și, în cazul în care mai exista în librării, retragerea și topirea exemplarelor eventual găsite. S-a întâmplat la aproape un an după ce romanul apăruse, timp în care fusese primit sărbătorește - revista România

literară îi consacrase pe câteva pagini, fapt neobișnuit, o "masă rotundă" intitulată *Cinci critici despre o carte*, iar Uniunea Scriitorilor îi atribuiseră premiul național pentru proză.¹ Însă, Buzura nu prelucrează tema din punct de vedere politic. Nu vorbește direct despre realitatea comunistă, el face numai aluzii la efectele regimului asupra omului mic, comun, de la periferie. Acelaș exeget concluzionează „Personajul lui Augustin Buzura ajunge la dramă din pricina excesului de luciditate, *Absenții* fiind cartea unui lucid și dureros examen de conștiință, care e provocat de un fapt anumit și se sfârșește printr-o decizie. [...] *Absenții* este tocmai cartea unei [...] întâlniri cu sine, romanul unui moment al adevărului.”² Criticul Eugen Simion, în privința acestui roman, ajunge la concluzia că „În linia literaturii sale, Augustin Buzura a scris o carte dură și de multe ori profundă pe tema relației dintre individ și mecanismele obscure ale istoriei”.³

Următorul roman al lui Buzura, „Fețele tăcerii” apărut în 1974, cum ne este prezentat în analiza critică a Revistei Uniunii Scriitorilor din România, „România Literară”, 2008, nr.38, este „un roman inegal, lungit peste măsură, nu lipsit de "burți", dar, probabil, cel mai solid și mai interesant al scriitorului, tematica și stilistica prozei lui Buzura apare a se stabili definitiv. *Fețele tăcerii* este un puternic roman social și, în mult mai mică măsură, psihologic, deși autorul persistă în a examina crize de conștiință, suflete măcinate de silă, handicapuri morale.” Autorul însuși confesa în postfața la reeditarea romanului: „În ceea ce privește romanul *Fețele tăcerii*, nu am avut nici o clipă convingerea că, în climatul de atunci, ar putea să apară, deoarece asemenea subiecte [...] nu erau agreate de nimeni din lumea politică. [...] important, credeam eu, era să fac imposibilul pentru a publica romanul, căci o carte scrisă și ținută în sertar ar fi fost ca un zăcământ neexploatat [...] Sigur, strigam întrebările oamenilor de rând, luptam până la epuizare să spun cât mai mult despre durerile și umilințele lumii în care trăiam, dar, odată ce îmi citeau textele, nu puțini se mirau cum de «mi s-a dat voie».”⁴

Vizând cromatica romanelor „Fețele tăcerii” și „Orgolii”, care a apărut în 1977, al treilea roman în ordine cronologică, Dimiseanu observa: „[...] scriitorul promovează un rigorism moral transmis tuturor fibrelor prozei sale, resimțit nu doar în atitudinea față de evenimente și eroi, dar și în elementele de atmosferă și cadru. Culori puține, severe: alb negru și nuanțele ce se obțin din amestecarea acestora. Din când în când luciri tăioase, reci, de scalpel, întetind sugestia participării la o inflexibilă, și radicală, acțiune justițiară.”⁵

Criticul și analistul A. Ungheanu, deja în anul 1975 lansă afirmația că „Remarcabilă, mai ales dacă ținem seama de delicatețea materiei pe care autorul o are în vedere, este inteligența artistică. Augustin Buzura a refuzat, în spirit modern, poziția autorului ubicu și omniscient. Scriitorul caută întotdeauna dincolo de aparențe, e interesat de ceea ce e ascuns [...] Romanul nu este deci rodul unei singure perspective ci al mai multor.”⁶ A surprins un adevăr general valabil pentru toată activitatea de romancier al lui Buzura, fiindcă Augustin Buzura în fiecare dintre romanele sale prelucrează subiectul, tema, din punctul de vedere al personajelor, el nu dă verdicte, nu decide soarte, personajele înseși caută rezolvarea pentru

¹ Iorgulescu, Mircea, *Radiografia fricilor*, România literară, 2006, nr. 45

² Iorgulescu, Mircea, *Rondul de noapte*, București, Editura Cartea Românească, 1974, p 210

³ Simion, Eugen, *Scriitorii români de azi*, București, Editura Cartea Românească, 1989, vol. IV., p. 238

⁴ Buzura, Augustin, „*Fețele tăcerii*” – *de la comunism la anticomunism*, BPT/ Curtea Veche, 2011, vol. II, p. 303-304

⁵ Dimiseanu, Gabriel, *Opinii literare*, București, Editura Cartea Românească, 1978, p. 115

⁶ Ungheanu. A., *Arhipelag de semne*, București, Cartea Românească, 1975, p. 206

conflictele, problemele sale, punându-și până la obsesie întrebări de genul „Cum?”, „De ce?”, „Cine sunt?”.

Criticul Eugen Simion, în marea lui operă, „Scriitori români de azi” îi consacră lui Augustin Buzura pagini întregi, fapt prin care îi recunoaște valoarea lui de romancier și scrie următoarele rânduri: „Augustin Buzura este, nu mai încape vorbă, un excelent prozator moralist, și temele lui privilegiate sunt adevărul și rădăcinile erorii. Se apropie, prin aceasta, de alți prozatori de azi, dar se diferențiază de ei prin decizia opțiunii și hotărârea de a merge până la capăt pe firul unei idei. Nu este, dealtfel, greu de observat că romanele sale, deosebite ca stil, se referă la aceeași epocă socială și au, în genere, în studiu aceleași probleme morale.”⁷

Continuând cronologia apariției romanelor, următorul este „Vocile nopții” apărut în 1980. Romanul prelucrează, ca și celelalte romane ale lui Buzura, tema problemelor sociale și psihice. Din această cauză, la acest moment, critica începe să perceapă romanele lui Buzura ca romane psihologice, însă la acest roman, autorul tinde a privi spre psihologia colectivă, spre comportament, lucru remarcat de Nicolae Manolescu. „[...] la recentul *Vocile nopții*, interesul romancierului s-a deplasat încet, dar constant, dinspre problematica sufletului individual (*Absenții* fiind singura confesiune veritabilă) către ceea ce aș numi, în lipsa unui termen mai bun, psihologia colectivă, adică mentalitatea, comportarea sau limbajul unor grupuri sociale determinate. Psihologismul, în al treilea rând, a fost tot timpul orientat la Augustin Buzura către un fond moral al trăirilor: putem lesne remarca opoziții etice limpezi ce presupun o calificare implicită a actelor și atitudinilor umane. [...] prozatorul pare mai decis decât niciodată să risipească unele din miturile legate de tema sa. [...] Așa cum o parte din clișeele literaturii vieții de uzină [...] sunt întoarse pe dos, cu efecte comice, tot astfel este răsturnat un anumit mod de exprimare.”⁸ Augustin Buzura începe cu acest roman să introducă umor în limbajul romanelor, al personajelor, fapt imediat remarcat de critică, pentru că, obișnuiți cu stilul *Absenților*, *Feșelor tăcerii*, *Orgoliilor*, se găsesc în fața unui alt Augustin Buzura. Acelaș critic, încheind exegeza despre romanele lui Buzura, își spune „verdictul”: „*Vocile nopții* e un roman de remarcabilă originalitate și forță care arată în autorul lui pe unul dintre cei mai buni romancieri de azi.”⁹

După patru ani de apariția romanului „Vocile nopții” apare a cincea mare operă a autorului nostru cu titlul „Refugii”. Este, probabil, cea mai nedorită carte din punctul de vedere al cenzurii, al partidului. Prin tema cărții, după opinia comuniștilor, autorul face aluzii la greva minerilor din 1977, pentru că în roman este vorba de un inginer miner care are probleme la locul de muncă și într-un final dispare. Sensibila temă i-a cauzat autorului hărțuiri din partea cenzurii. Nicio altă carte a lui nu a stârnit o atât de mare împotrivire din partea autorităților, având în vedere și faptul că după greva amintită mulți lideri ai minerilor au dispărut. Și oricum, era începutul anilor '80, când tot ce se mișca și tot ce se spunea era suspect. Ion Simuț afirmă: „Romanele lui Augustin Buzura dezvoltă în mai multe variante una și aceeași situație universală: revolta omului umilit (fie de o existență socială concretă, fie de „neajunsul de a exista”) împotriva unei situații vinovate de lipsa libertății și de alienarea morală a individului. Uneori, la începuturi, cu finalități existențialiste (ca în *Absenții*), alteori,

⁷ Simion, Eugen, op. cit., 1978, vol.I, p. 496

⁸ Manolescu, Nicolae, *Literatura română postbelică – Lista lui Manolescu. Proza. Teatrul*, Brașov, Editura Aula, p. 245-247

⁹ idem, p. 250

la maturitatea deplină a prozatorului, cu premise existențialiste (ca în *Refugii*, mai ales), Augustin Buzura scrie un roman al condiției umane, puternic ancorat în social și politic, mizând pe o dezvoltare filosofică a analizei și narațiunii. Augustin Buzura reia, într-un mod propriu, tema preferată a lui Marin Preda, fatalitatea relației, conflictul dintre individ și istorie, dezvoltând pe acest fond general psihologia fricii, psihologia eșecului sau psihologia revoltei timorate, într-un regim politic opresiv. De aceea, Augustin Buzura ne apare, într-o privire retrospectivă, conștiința estetică, ancorată responsabil din punct de vedere social, moral și politic în actualitatea cea mai sensibilă a condiției umane.”¹⁰ Acelaș exeget, în *România Literară* scrie despre romanul „*Refugii*” următoarele: „Cred că *Refugii* (ed. I, 1984; ed. II, 2005) reprezintă punctul de vârf al creației epice a lui Augustin Buzura. Aici se întâlnesc toate marile direcții ale prozei sale: confesiunea revoltată, conflictul ireconciliabil cu lumea comunistă, spiritul meliorist și justițiar, obsesia adevărului, tehnica investigației analitice, căutarea unei forme de salvare de sub teroarea fricii, a eșecului sau a morții, traumele iubirii nerealizate. Romanul dobândește un bun echilibru între epic și analitic: e suficient de inventiv în narațiune, fără a exagera înspre senzational, ca în romanele ulterioare, și nu e excesiv analitic, eseistic sau politic, cum fuseseră, în proporții diferite, romanele anterioare. *Refugii* are o mare capacitate de cuprindere a societății comuniste, în toate compartimentele ei, cu variante despre viața la țară și despre atmosfera târgului de provincie, cu mărturii despre formele invizibile ale puterii (Securitatea), dar și despre micii demoni ai puterii locale. Fără îndoială însă că nu e un simplu roman-document, limitat la reflectarea unei epoci, deși nu prea multe alte romane îi pot fi puse alături ca exemplificare a unui realism dur, în măsură să dea imaginea opresiunii și fiorul dramatic al unei societăți închise. *Refugii* este cu mult mai mult decât atât: un excelent roman existențialist despre eșec, despre psihologia ultragiată, despre neliniștile și ororile condiției umane, căreia revolta îi deschide o slabă speranță de salvare.”¹¹ De aceeași părere apreciativă este și Daniel Cristea-Enache, care în aceeași revistă literară își exprimă următoarele gânduri referitoare la romanul „*Refugii*”: „Și în pofida unor pagini diluate ori repetitive, în care două biete femei spitalizate spun și tot spun ceea ce restul lumii românești ocolește și tot ocolește din prudență, romanul lui Augustin Buzura este unul de vârf, o ficțiune care ne arată cum a fost, dar și cum am fost. Și cum, poate, continuăm să fim.”¹²

Despre romanul „*Drumul cenușii*”, apărut în 1988, George Pruteanu vorbește în următorul fel: „Fără să vrei, te gândești la epica de rând a anilor '50 ai epocii dogmatice: acolo "pozitivii" și "negativii" erau, de bine de rău, angrenați într-un conflict fals, creat de false probleme (lupta de clasă se ascute etc). La Buzura din *Drumul cenușii*, purtătorii de plus și purtătorii de minus nu intră în nici o relație, se ițesc, când unul ici, când altul colo, dar nu se întâlnesc în interacțiune, cum nu se întâlnește nebunul de alb cu cel de negru în șah. Cât despre *probleme*, ele există, destule reale și serioase, de anvergură și adâncime, dar ele sunt numai enunțate, emise de vocea auctorială (sau prin purtătorul ei de cuvânt), fără a fi dizolvate în tramă, fără a reieși din ea. Augustin Buzura, spirit speculativ și dominat, propulsat de o fecundă sfântă mare nemulțumire, atinge, în paginile cărții, nu puține chestiuni

¹⁰ Simuț, Ion, Revista *Contemporanul*, Categorie articol: Clubul ideea europeană, Titlu articol: *Romanul ieșirii din totalitarism*

¹¹ Simuț, Ion, Revista *România Literară*, Titlul articolului *Oglindzile deformatoare*, 2006, Nr. 36

¹² Cristea-Enache Daniel, Revista *România Literară*, Titlul articolului *Sectorul suflete (II)*, 2008, Nr. 6

grave, din domeniul rural, industrial, civic, social, medical, educațional și, mai presus de toate, moral, frământarea etică fiind a sa *faculté maîtresse*. Formularea lor curajoasă nu-l lasă indiferent pe cititorul de azi.”¹³ Continuându-și polemica, Pruteanu trece la un ton depreciativ și reproș, dat fiind faptul că spune: „Dar o colecție de douăzeci de reflecții bătaioase nu-i suficientă pentru a susține armătura unui roman. Creaturile din *Drumul cenușii* n-au trup, nici spirit, nici suflet, ci sunt doar niște șine cu nume propriu, pe care circulă garnituri greoaie cu încărcătură eseistic-dizertațională. Artificialul fâșnește chiar de la nivelul limbajului. Când e cultivat, aparținând unor oameni instruiți, el are prea întotdeauna cerebralitatea îndesată, acută și rece, amintind de primele romane ale lui Ivăsiuc, atomizată și nediferențiată; când e grosolan, în vorbirea celor îndeobște "răi", este un hibrid neatestabil de argou cu vulgaritate de cabinet. În *Drumul cenușii*, mai pronunțat decât în cărțile anterioare (și mă gândesc și la reușite certe ca *Vocile nopții*), Buzura nu-și vede și nu-și aude eroii - ci doar și-i gândește. Am toată stima pentru ideile pe care, ca atare, le exprimă autorul; îi admir priza la miezul realului în spațiul problematic; detest ce detestă și el, aprob valorile pe care le aprobă. Dar această solidaritate în gândire nu mă împiedică să observ, mâhnit, că pe lungul drum al cenușii, populat cu fantomele (grotești) ale câtorva agenți de circulație și cu câteva panouri cu fotografii de fapt divers, n-am întâlnit nici un seamăn pe care să-l ții minte.”¹⁴ Cu toate că criticul Pruteanu are o astfel de părere despre „*Drumul cenușii*”, în contradictoriu cu opinia lui vine Emil Alexandrescu, care pune discutatul roman lângă romanele scriitorilor general apreciați și consacrați, ca Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Dimitrie Cantemir sau Marin Preda, spunând în imensa lui lucrare de istoria literaturii române că „Modelul epic complex oferit de istorie îl găsim la Mihail Sadoveanu, în *Frații Jderi*, la Liviu Rebreanu, în *Pădurea spânzuraților*, la Dimitrie Cantemir, în *Istoria ieroglifică*, la Marin Preda, în *Cel mai iubit dintre pământeni*, la Augustin Buzura, în *Drumul cenușii*.”¹⁵

Romanul inspirat din istoria nouă, istoria de după revoluția din decembrie 1989, este „*Recviem pentru nebuni și bestii*” apărut în 1999. Ne prezintă o lume bulversată care este în continuă căutare de sine, cu personaje care se confruntă cu scrisori și telefoane de amenințare, firme noi, cu inventivitate, cu „dezvăluiri senzaționale”, cu realitatea înfricoșătoare, cu problemele lumii contemporane. În privința temei, al subiectului romanului, Ion Simuț pune următoarea întrebare: „Se modificase ceva substanțial în condiția omului eliberat din constrângerile dictaturii comuniste? Evident că da. Dar se modificase în bine? Aceasta e întrebarea esențială a romanului. Răspunsul e descumpănitor, fie că e complicat și detaliat cât întreg romanul, fie că e simplu și aforistic cât dezamăgirea simptomatică a unui verdict sever. Amestecul de revoltă și lehamite e formula tipică a discursului epic din toate romanele lui Augustin Buzura, de la *Absenții* la *Recviem pentru nebuni și bestii*. [...] Roman de diagnoză psihologică și morală a unei societăți în tranziție, *Recviem pentru nebuni și bestii* a solicitat o reconsiderare a operei lui Augustin Buzura și o integrare a lui în cadrul acesteia.”¹⁶ Ca o rezumare vin vorbele lui Ion Simuț, care este și autorul prefeței romanului „*Recviem pentru nebuni și bestii*” și un critic care apreciază pa Buzura la adevărata ei valoare: „O operă ca a lui

¹³ Pruteanu, George, Revista *Convorbiri Literare*, Titlul articolului *Doar materia cenușie*, 1986, iunie, Nr. 6

¹⁴ idem

¹⁵ Alexandrescu, Emil, *Introducere în literatura română*, București, EDP, 2007, p.43

¹⁶ Simuț, Ion, Revista *Contemporanul*, Categorie articol: Clubul ideea europeană, Titlu articol: *Romanul ieșirii din totalitarism*

Augustin Buzura e în întregimea ei mărturia unui timp și mărturia unei conștiințe reprezentative ca a lui Marin Preda, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Octavian Paler, Nicolae Breban, Dumitru Radu Popescu și nu mulți alții – o operă relevantă prin viziunea de ansamblu asupra societății românești comuniste și imediat postcomuniste, cu universul ei social, politic și moral.”¹⁷

Iată părerea lui Alex. Ștefănescu, despre noua operă a autorului nostru: „Cu tenacitatea unui alergător de cursă lungă, Augustin Buzura scrie în continuare. [...] Fiecare nouă carte pe care o termină îi aduce: războaie istovitoare cu cenzura, premii literare, cronici elogioase în România literară și la Europa Liberă, atacuri în Scânteia, Luceafărul și Săptămâna, represalii și, uneori, gesturi de falsă curtoazie din partea oficialității, dovezi de admirație din partea publicului. După moartea lui Marin Preda, Augustin Buzura rămâne scriitorul-conștiință al epocii.”

La zece ani după „Recviem pentru nebuni și bestii”, Augustin Buzura publică al doilea roman de mare întindere postrevoluționar. În acest roman se face observabilă o schimbare a temei, tema devenind acum apropierea sfârșitului vieții, dar în acelaș timp, se menține psihologicul prezent și în celelalte opere. Această apropiere de psihologic se datorează formației de medic al autorului. Romanul „Raport asupra singurătății” este un „roman despre marile aventuri ale spiritului uman, despre destinul individual, în impactul său adesea tulburător, dramatic, grav, aprins și sinuos cu realul, cu datele acestuia. [...] Este un roman despre stările ființei amenințate de spaimă, iar dincolo de granițele acesteia, având conștiința posibilei culpe.”¹⁸ Memorabile sunt cuvintele lui Mircea Iorgulescu referitor la acest roman. Cu formulare de excepție, de o frumusețe, delicatețe rară spune că „Singurătatea nu este ceva rar sau inedit în proza lui Augustin Buzura, dar noul roman al scriitorului, *Raport asupra singurătății*, îi asigură încă de la titlu un loc privilegiat și chiar exclusiv, cum nu se întâmplase niciodată în cărțile de până acum. Singurătatea fusese o circumstanță copleșitoare încă de la *Absenții*, primul roman al lui Augustin Buzura, va fi apoi prezentă în mari doze și sub variate ipostaze în toate celelalte, de la *Vocile nopții* la *Recviem pentru nebuni și bestii*, acum este însă țintă și deopotrivă miză. Și e un gen de singurătate neîntâlnit înainte. Dacă s-ar fi putut chiar întocmi, sub formă de eseu critic sau cercetare de tip universitar, o „enciclopedie a singurătăților” din opera de până acum a lui Augustin Buzura, una totuși ar fi lipsit din tablou: cea finală, de dinaintea sfârșitului. Ultima singurătate.”¹⁹

În final, în loc de concluzie, iată câteva aprecieri, păreri, privind activitatea literară a lui Augustin Buzura, puse pe hârtie de câțiva dintre cei mai renumiți critici ai literaturii române: Gabriel Dimisianu: „Și în *Fețele tăcerii* și în *Orgolii*, asistăm la mobilizarea de uriașe energii sufletești în scopul susținerii unor procese interioare care țintesc să justifice atitudini, reacții, o anume înțelegere a lucrurilor cu efecte de tot felul asupra existenței mai multora.”²⁰

¹⁷ idem

¹⁸ Vlad, Ion, *Lectura romanului*, Cluj – Napoca, Editura Dacia, 1983, p. 136-137

¹⁹ Iorgulescu, Mircea, *Revista Cultura*, Titlul articolului *Ultima singurătate*, 2009, iulie, Nr.28

²⁰ Dimisianu, Gabriel, op.cit. p. 114

Mircea Iorgulescu: „Romanul lui Augustin Buzura se situează în prelungirea uneia dintre cele mai fertile tradiții ale literaturii române – proza «autentică» a lui Camil Petrescu, aceea neliniștită a lui Mircea Eliade, Anton Holban, Mihai Sebastian ș.a.”²¹

Bibliografie

- Iorgulescu, Mircea, *Radiografia fricilor*, România literară, 2006, nr. 45
- Iorgulescu, Mircea, *Rondul de noapte*, București, Editura Cartea Românească, 1974
- Simion, Eugen, *Scriitorii români de azi*, București, Editura Cartea Românească, 1989, vol. I, IV.,
- Buzura, Augustin, „Fețele tăcerii” – *de la comunism la anticomunism*, BPT/ Curtea Veche, 2011, vol. II
- Dimiseanu, Gabriel, *Opinii literare*, București, Editura Cartea Românească, 1978
- Ungheanu. A., *Arhipelag de semne*, București, Cartea Românească, 1975
- Manolescu, Nicolae, *Literatura română postbelică – Lista lui Manolescu. Proza. Teatrul*, Brașov, Editura Aula
- Simuț, Ion, Revista *Contemporanul*, Categorie articol: Clubul ideea europeană, Titlu articol: *Romanul ieșirii din totalitarism*
- Simuț, Ion, Revista *România Literară*, Titlul articolului *Oglinzile deformatoare*, 2006, Nr. 36
- Cristea-Enache Daniel, Revista *România Literară*, Titlul articolului *Sectorul suflete (II)*, 2008, Nr. 6
- Pruteanu, George, Revista *Convorbiri Literare*, Titlul articolului *Doar materia cenușie*, 1986, iunie, Nr. 6
- Alexandrescu, Emil, *Introducere în literatura română*, București, EDP, 2007
- Vlad, Ion, *Lectura romanului*, Cluj –Napoca, Editura Dacia, 1983, p. 136-137
- Iorgulescu, Mircea, Revista *Cultura*, Titlul articolului *Ultima singurătate*, 2009, iulie, Nr.28

²¹ Iorgulescu, Mircea, op. cit., p. 210